

ДИСПЕРЗИВНА ЦЕЛОВИТОСТ ПРИПОВЕДАЊА АЛЕКСАНДРА ГАТАЛИЦЕ

Петар Пијановић, *Расправа о Гаџалици*, Књижевна општина Вршац, Вршац 2015

Студија Петра Пијановића *Расправа о Гаџалици* је расправа о Гаталици, колико и о гаталици. У питању је, дакле, расправа о могућности-ма књижевности, кроз литературу једног посебног књижевника. Будући да је Петар Пијановић проучавао врхунских домета српске књижевности, ова студија представља расправу о позиционирању Александра Гаталице међу најзначајнија имена српске књижевности.

Студија се састоји из девет поглавља у којима аутор појединачно анализира дела Александра Гаталице, обраћајући посебну пажњу на жанровске проблеме и приповедне циклусе, као и поетичке сродности са другим ауторима наше и светске књижевности.

Аутор је анализом прозе Александра Гаталице дошао до поетичког модела који прецизно дефинише Гаталичину прозу. Оно што писац студије назива „флуидна и дисперзивна целовитост“ представља преплитање фрагмената, не у узрочно-последичном низу, него у асоцијативном низу. Том дефиницијом Петар Пијановић успева да помири два наизглед опозитна модела функционисања стварности које је открила проза Александра Гаталице: с једне стране тежњу ка упојединачењу и с друге стране „хомогенизујући притисак општег“ (Зигмунт Бауман). Тако су романи Александра Гаталице изградили „фрагментаризован, а ипак целовит виртуелни роман о 20. столећу“ (Петар Пијановић).

Утврђујући приповедачки нуклеус у књижевном опусу Александра Гаталице, Петар Пијановић утврђује ко су све његови књижевни преци. Будући да су приче Александра Гаталице приче о души, како каже Петар Пијановић, његови књижевни претходници у таквим истраживањима су Лаза Лазаревић, Милош Црњански, Растко Петровић и Данило Киш,

између осталих. Лаза Лазаревић је први на том списку писаца зато што ће се први у књижевном делу значајније позабавити психолошком анализом поступака и човековог душевног стања, више него спољног света. Међутим, списак књижевних претходника не служи само утврђивању књижевне генеалогije. Пре свега, то је списак оних писаца који су најснажније учествовали у дијалогу са писцем. На тај начин Гаталица гради свој књижевни поступак кроз дијалог са традицијом. Од Киша знамо, ако не већ од Хомера, да је парафраза, преобликовање ранијих текстова, не само легитимно средство у сазнавању стварности него можда и једини могући начин писања и разумевања стварности. Оно што ново доноси двадесети век и његов наследник у књижевности, а Гаталица је и у том смислу становник овог духовног полиса, јесте писање отворене литературе која наслуђује, преиспитује историју, меша фикцију и факта. Осим укључивања читаоца у игру стварања, оваквим писањем пажња се преусмерава на сам чин стварања. Процес, а не резултат јесте оно што интересује нашег писца.

Проза Александра Гаталице у основи је самородна, али, као књижевност парафраза, једнако је и проза која негује и коментаторски дискурс. Зато она обилује књижевним реминисценцијама, притајеним дијалозима с традицијом и алузијама.¹

Активнија улога читаоца удахњује нов живот основном тексту, или прототексту. Прототекст и новонастали текст тако воде дијалог у којем се растварају слојеви стварности и велике историје. Некад су те реминисценције, како каже Петар Пијановић, „синтагматског вида”, што значи да је алузија на неког писца дата у неколико речи, а некад је у питању дијалог два књижевна дела. Милош Црњански је, утврђује Петар Пијановић, нешто ближи предак Александра Гаталице у истраживању „голе душе”, али и питања двојника.

Но, за разлику од Лазе Лазаревића, који још осведочава целовитост слике света, код Црњанског је тај свет, под утицајем промена које доносе модерно доба и Први светски рат, фрагментаризован, децентриран, па и разглобљен. Такав раскол морао је наћи свој израз у уметности и књижевности. Нашао га је у отуђености јунака, удвајању слике света, у све присутнијим садржајима подсвести и сна, те у потрази за утопијским просторима људске среће.²

Раскол у човеку, подвојеност, изазвана повећавањем расцепа у самој стварности, тема је коју истражује Александар Гаталица у својим

¹ Петар Пијановић, *Расправа о Гаталици*, Књижевна општина Вршац, Вршац 2015, 59.

² Исто, 10.

делима. Надјачан од света који је створила његова душа, или надјачан од оних без душе који су створили овакав свет (остаје питање), човек је, прекодиран, свог трансценденталног двојника потискивао и то је приповедање двадесетог века регистровало. Проблем је само у томе што се овај двојник јављао свом емпиријском близанцу у најнезгоднијим тренуцима историје.

По питању двојника и удвајања, Александар Гаталица се својим књижевним поступком директно наставља, такође, на књижевна истраживања Борхеса и Киша. Детаљно компаративном методом Петар Пијановић истражује дијалог који Гаталица води са овом двојницом аутора. Читав арсенал симбола који служе јаснијем истраживању човекове подвојености је ту, а међу њима најзначајније место припада симболу огледала. Од првих књижевних дела, утврђује Петар Пијановић, Гаталица се бави тим питањима:

О топосу двојника сведоче већ *Линије живописа*, први роман Александра Гаталице. Огледалска пројекција није потврђивана у његовој прози само кроз поједине јунаке, већ је нашла наративни лик и у композицији појединих прича уметнутих у роман... Такво разумевање света, лектира у којој нарочито место имају Борхес и Киш, те, пре свега, унутарња потреба приче да прикаже удвојено лице света и читаоца, учинили су да удвајања и огледала буду значајне фигуре у прози Александра Гаталице.³

Пратећи кроз студију дијалог који Гаталица води са традицијом, Петар Пијановић прати стваралачки развој овог писца. Пре свега компаративном методом, будући да је то метода која даје највише резултата у анализи књижевног дела Александра Гаталице. У том смислу ауторитет и компетентност Петра Пијановића као књижевног проучаваоца водиће будућег читаоца студије кроз књижевни дијалог који писац води са својим претходницима. Тако ће ова студија бити једнако психолошка, социолошка, филозофска, као што је и књижевна анализа. Дакле, све оно што студија једног књижевног опуса треба да буде, налази се у овој студији. За то су потребни врхунски писац и врхунски истраживач.

Ненад СТАНОЈЕВИЋ

³ Исто, 21.